

ORATIO PRO JUDICIBUS

n.a.v. 'Het weinig heroïsche pragmatisme van de Belgische oorlogsmagistratuur (1940-1944)' (*Panopticon*, 1995, 153)

Jan Cuypers*

De titel van de hierboven vermelde bijdrage heeft bij mij beelden uit mijn kindertijd opgeroepen, niet van het hutje bij de zee, maar van de huiskamer met zorgvuldig gesloten blinden, niet alleen wegens het verduisteringsreglement, maar ook om te beletten dat een luistervink zou horen dat de radio, in de hoek van de kamer, afgestemd was op de 'Engelse radio', die beluisterd werd met het oor tegen de luidspreker én omdat het geluid zo zacht mogelijk was ingesteld, én omdat de uitzending door Duitse stoorzenders werd gestoord.

Beelden van vader en moeder die ons voortdurend zorgvuldig op het hart drukten dat wij tegen onze vriendjes niet mochten vertellen over dit klandestien beluisteren, want als de Duitsers of hun medewerkers dat vernamen zouden vader en moeder verdwijnen in *Nacht und Nebel* ...

Beelden van diezelfde ouders die ons waarschuwden niet teveel te zeggen tegen die vroeger zo vriendelijke buurvrouw of tegen de onderwijzer op school die kort tevoren nog het meest onbeperkte vertrouwen verdienden.

Beelden van gesloten vrachtwagens en in lange regenjassen en vilthoeden gekleden figuren, die onaangekondigd en zonder enige legitimatie werkweigeraars kwamen oppakken of die bij nacht en ontij mensen uit hun bed lichtten omdat zij er terecht of ten onrechte van verdacht werden bij de weerstand betrokken te zijn.

Die beelden zijn mij bij opgekomen en ik heb mij afgevraagd of iemand die dat niet meegemaakt heeft, die de atmosfeer niet heeft gekend, zij het maar als kind, in staat is om de houding van de magistratuur tijdens de tweede wereldoorlog te beoordelen, laat staan te veroordelen.

Het is nu gemakkelijk zich af te vragen of de Duitsers een dwarsliggend Belgisch gerecht door een ander zouden vervangen hebben. Het is nu gemakkelijk te stellen dat een procureur des Konings zich te laks heeft opgesteld tegenover de razzia's tegen Joden. In de tijd waarin één en ander is gebeurd, bestond er nauwelijks twijfel over dat de Duitsers niet van plan waren zich te laten dwarszitten op punten die zij essentieel vonden.

De voorbeelden in het artikel aangehaald illustreren dit duidelijk: rechters die het waagden de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie onwettig te verklaren of advocaten die zelfs maar bevestiging bepleitten van dergelijk vonnis, werden prompt aangehouden. De Duitsers waren inderdaad niet van plan de bevoorrading van het land nog verder te laten bemoeilijken door dergelijke rechtspraak. De vraag of zij een andere magistratuur zouden hebben benoemd is zelfs rethorisch.

* Procureur des Konings te Turnhout.

Zij hadden inderdaad weinig zin om zulks te doen en kozen juist daarom voor hardere maatregelen: aanhouding, bestraffing. Kan men rechters verwijten dat zij pragmatische hebben verkozen boven gevangenis of erger? Als men die vraag bevestigend beantwoordt, moet men eigenlijk de Belgische militairen ook verwijten dat zij zich in 1940 niet als samourai's hebben gedragen en zich niet tot de laatste man hebben laten afslachten, liever dan te capituleren.

De vergelijking met de eerste wereldoorlog is nauwelijks te maken. De magistratuur bestond toen voor een groot deel uit mensen voor wie het inkomen van magistraat niet echt nodig was om in leven te blijven. Bovendien was de Duitse bezetter van toen niet de Duitse bezetter van de tweede wereldoorlog. Hij trad niet op met dezelfde barbaarse vastberadenheid als de vertegenwoordigers van het dictatoriale nazi-regime.

Met alle respect voor het heroïsme dat tal van magistraten hebben aan de dag gelegd, moet men zich achteraf toch ook afvragen: wat heeft het opgebracht? Het klinkt kwestsend, maar in de meeste gevallen niet veel meer dan een ereteken, vaak nog postuum toegekend.

Tijdens één van de uitzendingen die Maurice De Wilde heeft gewijd aan de tweede wereldoorlog, heeft een Nederlandse getuige eens verklaard dat er een opmerkelijk verschil was tussen de houding van de Nederlanders en de Belgen tijdens de tweede wereldoorlog. Wij zegden neen – aldus de Nederlander – en werden achteraf gedwongen het toch te doen; jullie zegden ja, maar deden het in stilte lekker niet. Een wellicht simplistische en overdreven vergelijking, maar zeker niet zonder grond. Belgen hebben nu eenmaal een eeuwenlange ervaring met bezetters en weten dat de politiek van de brave soldaat Sjejk vaak de beste is om te overleven.

Daarom roepen de beschouwingen, in fine van dat artikel, over de eventuele houding van de Belgische magistratuur 'in geval van herhaling' bij mij een beeld op dat nog iets verder teruggaat dan die waarmee ik deze beschouwing begon. Het is een beeld uit de mei-dagen van 1940 toen ik samen met mijn ouders als vluchteling voor de oprukkende Duitsers in West-Vlaanderen was gestrand, pal tussen het Duitse en het Belgische front, zonder enig uitzicht op een uitweg in de ene of de andere richting.

Een Waalse dame die zich in dezelfde situatie bevond riep, toen het uitzichtloze ervan tot haar doordrong, luidkeels uit: 'Où est Popol maintenant?' – een haast komisch klinkend verwijt aan het adres van Koning Leopold III, van wie zij op naïeve wijze verwachtte dat hij gelijk welke moeilijke situatie zou kunnen rechtzetten.

De Koning heeft haar enkele uren later geholpen, met het enige middel dat hem nog ter beschikking stond: de capitulatie.

A l'impossible nul n'est tenu...